

Anna Mauliņa

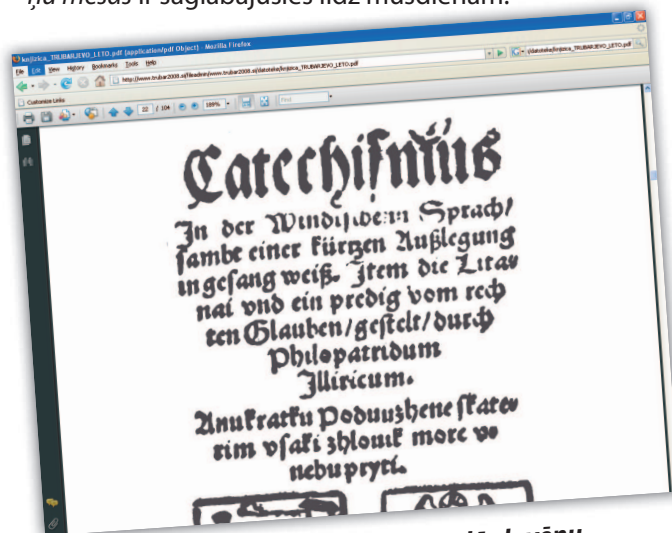
Slovēnija: starp drukāto pagātņi un elektronisko nākotni

No 2008.gada 29.septembra līdz 2.oktobrim apmeklēju Slovēnijas Nacionālo un universitātes bibliotēku, iepazīnos ar Slovēnijas bibliotēku sistēmu, bibliotekāru izglītības problēmām, Mācību centra darbu, stratēģisko un operatīvo plānošanu, mācību kursu tematikas noteikšanu, mācību vajadzību izpēti, starptautisko programmu adaptāciju, kā arī citiem bibliotēku nozares jautājumiem. Komandējums notika saskaņā ar Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) sagatavoto projektu un *Leonardo da Vinci* programmas atbalstu — lai pilnveidotu bibliotēku nozares tālākizglītību Latvijā, nostiprinātu un aktivizētu LNB Mācību centra darbu. Pieskaršos tikai dažiem Slovēnijas bibliotēku darba aspektiem, jo detalizēts ieskats šīs valsts bibliotēku nozares attīstībā sniegts Slovēnijas Nacionālās un universitātes bibliotēkas Bibliotēku sistēmu attīstības centra vadītājas **Evas Kodričas-Dačičas** (*Eva Kodrič-Dačič*) rakstā "Slovēnijas bibliotēkas" (61.–67.lpp.).

Katrai mājai ir durvis. Parasti tās ir slēgtas. Slovēnijas māju durvis, kā viņi paši saka, ir atvērtas septiņas dienas nedēļā un 24 stundas diennaktī. Ja Parīzē ir Eifeļa tornis, Londonā — Lielais Bens, Ņujorkā — piemiņas memoriāls sagrauto Dvīņu torņu vietā, tad Slovēnijas galvaspilsētā Ļubļanā katrs piektais no 276 000 iedzīvotājiem ir students. Jaunība un laba angļu valoda ir pilsētas simboli. Ļubļana ir pilsēta ar dvēseli, tā ietver vecpilsētu ar pilskalnu un pasaulslavenā arhitekta Jožes Plečnika (*Jože Plečnik*, 1872–1957) atjaunoto arhitektūru. J.Plečnika ietekmi uz pilsētas tēlu var salīdzināt ar kataloniešu arhitekta Antonio Gaudi (*Antoni Gaudi*, 1852–1926) devumu Barselonai.

Slovēnija ir mazākā, bet zaļākā Centrāleiropas valsts. Jaukto koku meži, leknās pļavas, unikālās zemzemes slaktītu alas, uzplūstošie un pazūdošie ezeri, Alpu ziemeļrietumu pakājes ar zilzaļiem minerālavotiem, putojošiem kalnu strautiem un baltu aitu ganāmpulkiem, burvīgā, 47 kilometrus garā Vidusjūras piekraste aicināt aicina tūristus no visas pasaules.

Ļubļanicas upe, kas gadsimtu ritējumā saukta septiņos vārdos un rāmi plūst gar Ļubļanas pilīm un senajām ēkām, kopā ar 1780.gadā rakto kanālu it kā sasaista divas pasaules — seno papīrakstu pagātņi ar mūsdienas virtuālo tagadni. Trīs baltie, graciozie J.Plečnika projektētie tilti pār Ļubļanicu neviļus liek aizdomāties par pirmo slovēņu valodā iespiesto grāmatu — 1550.gada *Catechismus* (Katehisms, http://www.trubar2008.si/fileadmin/www.trubar2008.si/datoteke/knjizica/TRUBARJEVO_LETO.pdf), kas atšķirībā no pirmās latviešu valodā 1525.gadā Vitenbergā (Vācija) iespiestās un katoliskās Ļibekas cenzūras pelnos izplēnējušās *Luterāņu mesas* ir saglabājusies līdz mūsdienām.

"Catechismus" — pirmā, 1550.gadā slovēņu valodā iespiestā grāmata

Pirmās nacionālās grāmatas autora gads

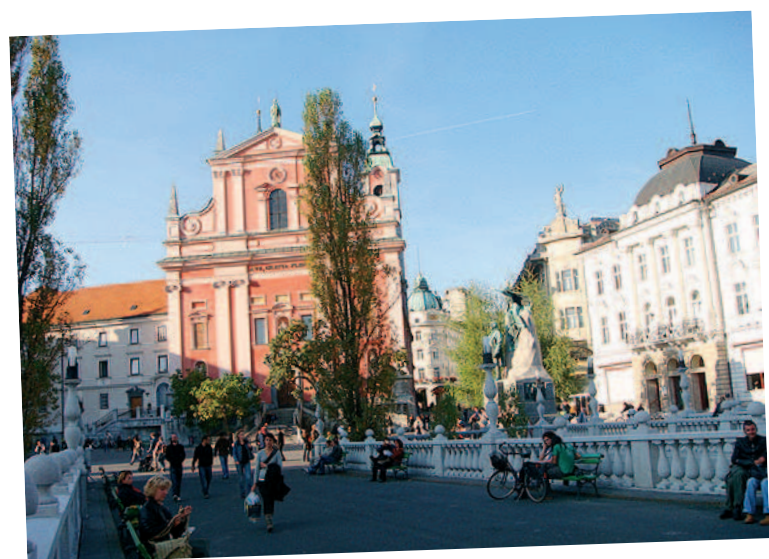
2008.gads Slovēnijā bija izsludināts par Primoža Trubara (*Primož Trubar*, 1508–1586) — pirmās nacionālās grāmatas autora — gadu (http://www.trubar2008.si/eng/trubarjevo_leto/uvod/index.html). Svinot vēsturisko piecsimtgadīgu, slovēņi godināja P.Trubaru ne vien kā autoru, kas ievadīja nacionālo rakstīto kultūru, bet arī kā baznīcas dibinātāju un reformatoru, Eiropas pirmā Bībeles institūta veidotāju. Slovēņi ir viena no pirmajām nācijām Eiropā, kas saņēma Bībeles tulkojumu dzimtajā valodā. P.Trubars uzskatāms arī par slovēņu nacionālās idejas virzītāju un nesēju pasaulē. Bez P.Trubara, atzīst slovēņi, nebūtu ne viņu nācijas, ne valodas. Tāpat ar P.Trubara vārdu saistāms Eiropas humānisms.

No vēstures

Slovēnijas valsts galvaspilsēta Ļubļana ir vienlaikus vēsturiski nostalgiska un moderni kosmopolitiska. Pilsēta izsenis bijusi vārti no Centrāleiropas uz Vidusjūru, Balkāniem un tālāk uz austrumiem. Gadsimtu gaitā te nepārtraukti notikusi tautu staigāšana: illīrieši, ķelti, romieši u.c. Huņņi valdnieka Atilas vadībā pilsētu, kas romiešu laikā (1.–5.gadsimtā pirms Kristus) saukta par Emonu, pilnībā nopostījuši 452.gadā. Arheoloģiskie izrakumi liecina, ka pirmās slāvu ciltis te apmetušās uz dzīvi tikai 6.gadsimtā pēc Kristus.

Ľubjanicas upes krasti

Ľubljana

Kādas Ľubjanas grāmatnīcas izkārtne

Slovēnijas Nacionālā un universitātes bibliotēka

Rakstu avotos pilsēta pirmo reizi minēta 1112.gadā. 1693.gadā pēc Itālijas parauga Ļubļanā tika izveidota zinātņu akadēmija (*Academia oporosorum Labacensis*). 1701.gadā nodibināta filharmonija, kurā uzstājušies Ludvigs van Bēthovens (*Ludwig van Beethoven*, 1770–1827), Nikolo Paganīni (*Niccolò Paganini*, 1782–1840), Johanness Brāmss (*Johannes Brahms*, 1833–1897), Jozefs Haidns (*Joseph Haydn*, 1732–1809). Nacionāla katastrofa bija postošā 1895.gada zemestrīce, kas, var teikt, noslaucīja Ļubļanu no zemes virsmas. Tika sagrautas monumentālās 17.gadsimta celtnes, arī Hercoģa pils (*Auersperg Ducal*), kuras vietā trīs gadsimtus vēlāk tika uzcelta Nacionālās bibliotēkas ēka.

Slovēnija smagi cieta gan Otrā pasaules kara laikā, gan pēckara gados. Tāpat kā Latvija, tā piedzīvojusi genocīdu — pēc nacistiskās okupācijas tika deportēta ne vien slovēņu inteliģence, bet arī fermeri, viņu mājas skaitākajās vietās tika atdotas vācu imigrantiem. Slovēņu valoda tika izslēgta no skolu mācību programmām un aizliegta baznīcās, slovēņu grāmatas tika dedzinātas. Pēc kara Slovēnija tika iekļauta Dienvidslāvijas sastāvā — dzelzs priekšsargs, kaut arī nedaudz caurredzamāks nekā Baltijā, gadu desmitiem aizsedza skatu uz pasauli.

Tikai 1990.gadā, pēc tautas referenduma Slovēnija kļuva par neatkarīgu valsti. Šobrīd tā ir viena no attīstītākajām Eiropas Savienības (ES) dalībvalstīm.

Nacionālā un universitātes bibliotēka

Slovēnijas Nacionālā un universitātes bibliotēka (*Narodna in Univerzitetna Knjižnica*, <http://www.nuk.uni-lj.si/nukeng.asp>, SNUB) atrodas pilsētas centrā, tā sauktajā Plečnika Ļubļanā. Pēc šī arhitekta 1931.gadā izstrādātā projekta ēka tika uzcelta 1936.–1939.gadā — Otrā pasaules kara priekšvakarā. Pārcelšanās tika pabeigta 1941.gadā, kad pilsētu bija okupējusi itāliešu armija. Kara laikā ēkai trāpīja no lidmašīnas nejauši mesta bumba, gāja bojā viens lasītājs, kas liktenīgajā dienā bija devies uz slēgto bibliotēku atdot grāmatas...

Mūsdienās bibliotēkas ēka kļuvusi par slovēņu ikonu. Līdz ar citām valstij nozīmīgām celtnēm — parlamentu, stadionu, teātri, banku, baznīcu, kā arī centra ielu tīklu — tā veido vienotu ansambli: J.Plečnika galvaspilsētas koncepciju, Atēnu akropoles Slovēnijas variantu.

No ārpuses bibliotēkas oranžzīgo ķieģeļu un pelēko laukakmeņu harmonija liek domāt par kaut ko gaišīgu, bibliotēkai neraksturīgu — vieglu laika pavadīšanu vai pat izpriecām. Taču aiz masīvajām, zaļi apsūbējušajām bronzas dubultdurvīm ar zirga galvas veidola rokturiem pavēras pavisam cita, gandrīz celei līdzīga aina. Tumši pelēkas monumentālas Slovēnijas marmora kāpnes, ko balsta 32 kolonnas, ievē nopietnā akadēmiskā vidē, šķiet, skarabajā atraitnes dēla pasaulē. Melnais marmors it kā brīdina: zinātne nepazīst cilvēka žēluma. Svētākā vieta zinību templī ir vēsturiskā lasītava, kur glabājas gadsimtiem krātais garīgais mantojums. To nedrīkst skart modernisma vēji — datortehnikas instalēšana un izmantošana vēsturiskajā lasītavā ir liegta.

Taču laika ritums nav apturams — SNUB ēka kļuvusi par mazu bagātajam grāmatu un citu izdevumu krājumam, elektroniskajai videi, lasītāju pieplūdumam. Jau pirms gadiem desmit Slovēnijas valdība bija sasparojusies celt bibliotēkai jaunu ēku. Tika izraudzīta un diskusijās akceptēta būvniecības vieta netālu no tagadējās ēkas. Nulles cikla darbu laikā, rīkot pamatus, atklājās brīnumi — romiešu laika arheoloģiskās liecības. Celtniecības darbus aizstāja arheoloģiskie izrakumi, kas nu jau ievilkusies vairāk nekā desmit gadu garumā. Klistot runas, ka tādējādi valsts izvairās no jaunās ēkas būvniecības. Vai tā tiešām būtu valsts politika?

Tagadējo nosaukumu SNUB ieguva 1945.gadā. Tās pirmsākumi meklējami 1774.gadā, tādējādi ierindojot SNUB starp vecākajām nacionālajām bibliotēkām Eiropā.

Pasaules bibliotēku praksē arvien biežāk vērojama nacionālo un augstskolu, publisko un augstskolu, publisko un skolu bibliotēku saplūšana un funkciju apvienošana. SNUB vienotā administrācijā darbojas jau ilgus gadus, veicot divas atšķirīgas pamatfunkcijas: mācību procesa nodrošinājumu augstskolā un sabiedrības vajadzību un interešu apmierināšanu valsts augstākajā līmenī. Līdzīgi strādā arī apvienotās bibliotēkas Somijā un Ēģiptē, Universitātes un publiskā bibliotēka Ohaijo štatā ASV, Valmieras integrētā bibliotēka Latvijā u.c.

Strādājot kopā, veiksmīgi tiek apvienotas vairākas it kā atšķirīgas funkcijas. Piemēram, bibliotekāru apmācības sistēmā SNUB vienlīdz aktīvi iesaistās gan nacionālās, gan universitātes bibliotēkas darbinieki, kā Mācību centra lektoros pieaicinot arī augstskolas pasnie-

SNUB jaunās ēkas vietā jau vairāk nekā desmit gadus notiek arheoloģiskie izrakumi

dzējus, speciālistus no citām zinātniskajām un speciālajām bibliotēkām, publisko un skolu bibliotēku darbiniekus. Augstu tiek vērtēti Ļubļanas Universitātē sagatavotie akadēmiski izglītotie bibliotēku darba speciālisti. Slovēnijas bibliotekāri ir vieni no aktīvākajiem ES projektu vadītājiem un ES naudas piesaistītājiem. Apvienotajā bibliotēkā, kur koncentrēti divi valsts bagātākie grāmatu krājumi, vieglāk veicama arī garīgā mantojuma digitalizācija.

Bibliotēku darbinieku profesionālā tālākizglītība Slovēnijā

SNUB Mācību centrs ir patstāvīga struktūrvienība Pētniecības un attīstības departamentā, kas organizē gan bibliotēku darbinieku, gan lasītāju apmācību. Tā funkcionalitāti nodrošina divi bibliotēkas štata darbinieki un 40 piesaistītie lektori no dažādām valsts struktūrām, izglītības un pētniecības institūcijām, bibliotēkām.

Mācību gada pēdējā mēnesī tiek publicētas kursu programmas nākamajam mācību gadam. Mācības notiek tikai tad, ja kursā pieteikušies vismaz 16 klausītāji. Bibliotekāru profesionālās programmas ir par maksu, lasītāji tiek apmācīti par brīvu. Bibliotēku darbinieku kursu izmaksas sedz galvenokārt paši klausītāji (par 7 stundu programmu katrs maksā vidēji 70 eiro). Kultūras ministrija SNUB Mācību centram piešķir 40 000 eiro gadā. Papildu finansējums tiek saņemts no Izglītības ministrijas skolu bibliotekāru apmācībai. (Latvijā šāds Izglītības un zinātnes ministrijas līdzfinansējums nav pat iedomājams.)

Ir pastāvīgās un mainīgās mācību programmas. Pastāvīgās mācību programmas tiek plānotas gadam un aptver bibliotēku nozares pamatprocesus: bibliotēku darba organizāciju, bibliotēkzinātnes un grāmatzinātnes attīstību, bibliotēku resursu digitalizāciju, elektronisko resursu glabāšanu un pārvaldību, uzziņu un informācijas sniegšanu dažādos formātos, elektroniskās

SNUB Mācību centrs

informācijas meklēšanu, komunikatīvās prasmes, bibliotēku pārraudzību, poligrāfisko un elektronisko krājumu veidošanu un pārvaldību, informācijas meklēšanu elektroniskajos katalogos un licencētajās datubāzēs. Speciāli kursi veltīti Universālajai decimālajai klasifikācijai elektroniskā vidē, ES nostādņem bibliotēku darbā, bibliotēku statistikai (īpaši kvalitatīvo sniegunrādītāju aprēķināšanai). Visi apmācāmie tiek informēti par jaunākajiem poligrāfiskajiem izdevumiem un elektroniskajiem resursiem bibliotēku nozarē. Vairākās programmās ietverti katalogizācijas problēmjautājumi, piemēram, monogrāfiju katalogizācija Slovēnijas nacionālajā sistēmā COBISS (http://www.cobiss.si/cobiss_eng.html), elektronisko resursu un pelēkās literatūras katalogizācija. Slovēnijas kolēģi uzskata, ka valstī jābūt vienotam kopkatalogam, kas aptver visus resursus visās bibliotēkās. Viņiem šķiet neizprotama katalogizācijas prakse Latvijā, kur informācija meklējama vairākos līdzīgos katalogos. Slovēņu nostādne: jo mazāk vietās

SNUB darbinieces

meklējama informācija, jo labāk. Īpaša uzmanība pievērsta vienotas saskarnes nodrošināšanai.

Mainīgo mācību programmu saturu nosaka bibliotekāru pieprasījums, no vienas puses, un SNUB administrācijas un Mācību centra jaunu kursu piedāvājums, no otras puses. Parasti divas reizes gadā notiek datorapguves, svešvalodu, bibliotēkzinātnes un saskarozaru terminoloģijas, bibliotēku publiskā tēla veidošanas (reklāma, reputācija), saskarsmes kultūras (konfliktu risināšana) u.c. kursi.

Atbilstoši Slovēnijas normatīvajiem aktiem bibliotēkās var strādāt tikai tie cilvēki, kas nokārtojuši speciālu eksāmenu bibliotēku nozarē. Pārbaudes jautājumus izstrādā un pretendētus par samaksu eksaminē SNUB Mācību centra darbinieki, pieaicinot kvalificētus speciālistus no citām bibliotekārajām institūcijām. Pirms eksāmena jābeidz profesionālie kursi. Savukārt, lai varētu mācīties kursus, pretendētājam vismaz sešus mēnešus jānostrādā kādā bibliotēkā par brīvprātīgo bezalgas palīgu.

Slovēnijā pieņemts, ka par karjeras attīstību, formālo izglītību un profesionālo pilnveidi katram jāmaksā pašam. Normatīvdokumenti nosaka arī, ka katram bibliotekāram reizi divos gados jāpapildina zināšanas.

Lasītāju apmācība SNUB Mācību centrā

Otrs SNUB Mācību centra darba virziens ir lasītāju apmācība. Tie ir bezmaksas kursi, kas ietver galvenokārt šādus tematus: nozaru informācijas meklēšana Slovēnijas bibliotēku kopkatalogā un globālajā tīmeklī, interaktivitāte, digitālo resursu izmantošana, informācijas elektroniskā piegāde, e-grāmatas pēc pasūtījuma, bibliotekārās novitātes ("Bibliotēka 2.0", "Tīmeklis 2.0") u.c.

Bibliotēku darbinieku profesionālā pilnveide Latvijā un slovēņu piedāvājums

Latvijas bibliotēku darbinieku profesionālā sagatavotība ir atšķirīga un neviendabīga. 2008.gada maijā beidzās Latvijas valsts un Bila & Melindas Geitsu fonda (ASV) finansētais publisko bibliotēku attīstības projekts "Trešais tēva dēls". Projekta turpinājumam līdz 2010.gadam piešķirts papildfinansējums 2 miljonu ASV dolāru apmērā. Geitsu fonda projektā ietilpa arī publisko bibliotēku darbinieku plaša apmācība. Rezultātā Latvijas publisko bibliotēku kolēģi ieguvuši padziļinātas zināšanas vispārīgajiem un profesionālajiem jautājumiem. Tas, protams, ir ļoti labi. Taču līdz ar to valstī radusies plaša profesionālās sagatavotības ziņā starp publisko bibliotēku un citu (zinātnisko, speciālo, skolu) bibliotēku darbiniekiem. Turklāt Geitsu fonda projekta ietvaros netika sagatavots lektoru korpusu bibliotēku nozares tālākizglītības nodrošināšanai, un tas varētu būtiski kavēt bibliotēku nozares attīstību nākotnē. Aptaujājot zinātnisko, speciālo un publisko bibliotēku direktoru 2008.gada rudens sanāksmes dalībniekus Valmierā, prevalēja viedoklis, ka Geitsu fonda projekta turpinājumā par prioritātēm

izvirzāma lektoru sagatavošana, mācību programmu pilnveidošana un jaunizstrāde.

Tātad, lai veicinātu bibliotēku nozares līdzsvarotu attīstību valstī, nepieciešams sagatavot profesionālu lektoru korpusu šajā jomā. Tas ir viens no LNB Mācību centra darba pamatvirzieniem, kura īstenošanā lieti noderētu Slovēnijas pozitīvā pieredze.

Viesojoties Ļubļanā, vienojāmies par sadarbības projektu — Latvijas bibliotekāru (bibliotēku nozares kursu pasniedzēju) apmācību Slovēnijā. Kopā ar SNUB kolēģiem salīdzinājām, analizējām un vērtējām situāciju bibliotekāru profesionālajā pilnveidē Slovēnijā un Latvijā, izvirzījām problēmjautājumus, kuros virzienos Latvijas kolēģiem būtu nepieciešams papildināt zināšanas, kā labāk īstenot bibliotēku nozares inovāciju pārnesi no Slovēnijas uz Latviju.

SNUB administrācija, Mācību centra darbinieki un pieaicinātie speciālisti ieteica adaptēt tādas Slovēnijā aktuālas mācību programmas kā elektronisko repozitāriju veidošana, strukturēšana un pārvaldība, starptautisko projektu izstrāde, administrēšana un īstenošana, inovāciju un jaunu pakalpojumu ieviešana, novitātes elektroniskajā vidē ("Bibliotēka 2.0", "Tīmeklis 2.0") u.c.

Vienu no kopīga mobilitātes projekta iesniegšanu *Leonardo da Vinci* fondam, lai atbalsta gadījumā LNB Mācību centra lektori varētu papildināt zināšanas SNUB Mācību centra nedēļas kursus Ļubļanā.

Slovēnijas digitālā bibliotēka — labākā Eiropā

Slovēņi savu nacionālo digitālo bibliotēku uzskata par vienu no labākajām Eiropā (http://www.dlib.si/dlib_eng.asp). Kā atzīst SNUB direktors Lenarts Šetincis (*Lenart Šetinc*), tā nodrošina mūžizglītības pamatus katram indivīdam un zināšanu sabiedrības attīstību kopumā. Eiropas Komisija to ieteikusi kā paraugmodeli citām ES digitālajām bibliotēkām.

Lai ķertos pie digitalizācijas, slovēņu kolēģi vispirms rūpīgi izpētīja situāciju citās ES valstīs. Atzinīgi tika novērtēti Lielbritānijas, Francijas, Portugāles, Norvēģijas, Dānijas, Spānijas, bet jo īpaši Čehijas, Igaunijas un Ungārijas nacionālo bibliotēku devums ciparošanā. Šo valstu bibliotēkās izveidota stipra digitalizācijas infrastruktūra, ietverot elektroniskos repozitārijus, izvēsta nacionālo tīmekļa resursu rasmošana, nodrošināta informācijas meklēšana, tās aktīvi iesaistījās dažādos starptautiskos projektos.

Pirms ciparošanas sākšanas SNUB veica digitalizācijas stipro un vājo pušu, iespēju un draudu analīzi. Par stipro pusi liecināja Slovēnijas bibliotēku bagātās kolekcijas, interneta plašpieejamība, izvēstie bibliotēku tīkli, attīstītā nacionālā bibliogrāfija, aktīvā starptautiskā sadarbība, elektroniskās publicēšanas pieaugums, jaunais, bibliotēkām samērā labvēlīgais Autortiesību likums. Digitalizētājus vienoja iespēja nostiprināt bibliotēkas kā galvenās spēlētājas informācijas un zināšanu sabiedrības attīstībā un mūžizglītības nodrošināšanā, radikāli paaugstināt bibliotēku sniegto *pievienoto vērtību* tautsaimniecībai, vienlaikus stiprināt savu nacionālo identitāti ES daudz kultūru vidē, ievadīt globālajā

Ļubļanas Universitāte

apritē Slovēnijas garīgo mantojumu, pievērst valstij pasaules uzmanību, paplašinot starptautisko intelektuālo un finansiālo partnerību.

Bija arī vājās puses, kas apdraudēja nacionālās digitālās bibliotēkas attīstību. Valsts stratēģijā nebija ietverti digitalizācijas mērķi, potenciālie digitalizētāji nebija pietiekami profesionāli sagatavoti, bibliotēkās uzsāktā nekoordinētā ciparošana neatbilda starptautiskajiem standartiem. Kļūmes veicināja arī vājā informācijas tehnoloģiju infrastruktūra un nepietiekamais finansējums. Taču digitalizācija bija vitāli nepieciešama, lai novērstu iespējamo nacionālā garīgā mantojuma bojāeju, valstij nozīmīgu resursu komerciālu pārņemšanu un tālākkomercializāciju, kas ierobežotu elektroniskās informācijas pieejamību un bremsētu valsts attīstību.

Pirms ciparošanas izvēšanas SNUB izstrādāja digitālās bibliotēkas stratēģiju līdz 2010.gadam. Veidojot digitālo repozitāriju, tika izmantota Somijas, Nīderlandes, Vācijas un Lielbritānijas pieredze. Repozitārijam kā nacionālas nozīmes projektam valsts piešķīra vienu miljonu eiro. Diemžēl pieredzes trūkuma, kā arī nepietiekama starptautiskā intelektuālā un finansiālā atbalsta dēļ tika pieļautas kļūdas. Taču SNUB elektroniskais repozitārijs ir izveidots. Īpaša vērība pievērsta datu drošībai — rezerves kopijas tiek glabātas uz serveriem, kas viens no otra atrodas piecu kilometru attālumā.

Digitalizācija Slovēnijas bibliotēkās strauji vērsās plašumā, prioritāti nodrošinot nacionālajiem materiāliem. Digitalizēti zinātnisku un izglītojošu rakstu pilnteksti, vecie laikraksti, apmēram 10 500 fotogrāfijas, grāmatas no 1830.gada līdz mūsdienām, 4000 plakātu, apmēram 1000 nošu rakstu, augstākās izglītības iestāžu izdevumi, senās kartes no 16.gadsimta, Ļubļanas plāni no 1820. līdz 1920.gadam, ievērojama mūziķu, dziedoņu, tautas folkloras izpildītāju skaņu ieraksti, kas aptver gan 20.gadsimtu, gan tālākas pagātnes kultūras mantojumu un tiešaistē stāsta pasaulei par Slovēnijas vēsturi un mūsdienām.

No Slovēnijas digitālās bibliotēkas plašai publikai pieejami galvenokārt to autoru darbi, kuru autortiesības vairs netiek aizsargātas (miruši pirms 70 vai vairāk gadiem).

Slovēnijas Centrālā Tehniskā bibliotēka

Digitalizētājiem un digitāli dzimušajiem materiāliem kopumā iespējama trīs pakāpju piekļuve:

- brīva publiska piekļuve visiem materiāliem, kas nav autortiesību aizsardzības objekti,
- brīva piekļuve visiem digitalizētajiem resursiem (arī autortiesiski aizsargātajiem darbiem) bibliotēku telpās un bibliotēku iekšējā tīklā,
- ierobežota piekļuve autortiesiski aizsargātajiem darbiem publiskajā telpā.

Bibliotēku materiālu digitalizāciju koordinē speciāla SNUB struktūrvienība, reālo digitalizāciju veic Digitalizācijas centrs, kura kapacitāte ir apmēram 10 000 lapu gadā.

Digitālo objektu aprakstīšanā tiek izmantots *Dublin Core* metadatu standarts, Paplašināmā iezīmēšanas valoda (*eXtensible Markup Language, XML*), Atvērtais arhīvu iniciatīvas protokols (*Open Archive Initiative Protocol, OAI*), Z39.50 datu apmaiņas protokols, digitālo arhīvu veidošanas standarts "Atvērtā arhīvu informācijas sistēma" (*Open Archival Information System, OAIS*).

Digitalizācija ir dārgs process. Nacionālo un starptautisko fondu, kā arī ES finansējums līdz šim bijis tikai neliels ieguldījums Slovēnijas digitālās bibliotēkas veidošanā. Tāpēc tiek diskutēti dažādi komercializācijas,

privātās un publiskās partnerības risinājumi. Par kvalificētu ārpakalpojumu digitalizācijā SNUB maksā 50 eiro stundā, par procesuālo digitalizāciju — 0,31 eiro par lappusi. Iesācēja bibliotekāra alga Slovēnijā nedrīkst būt mazāka par 1000 eiro mēnesī.

Digitāli dzimušo *Slovenica* materiālu rasmošana

Nacionālo bibliotēku uzdevums ir nacionālā kultūras mantojuma saglabāšana nākamajām paaudzēm. Problēmu rada arvien pieaugošais tikai tīmekļa vietnēs publicētās informācijas apjoms. Digitāli dzimušais saturs daudzās valstīs joprojām netiek apkopots, jo to neparedz tradicionālo izdevumu obligāto eksemplāru likumi. Taču bibliotēku informācija bez digitāli dzimušā satura ir nepilnīga, tās nepieejamība var radīt negatīvas sekas zinātnē un tautsaimniecībā. Arvien biežāk fiksētā digitāli dzimušā satura izgaishana vēl jo vairāk apliecina nepieciešamību šādu informāciju saglabāt. To attiecībā uz plašsaziņas līdzekļu saglabāšanu digitālā formā atzinusi arī Eiropas Komisija (EK 2006.gada 24.augusta "Ieteikums par kultūras materiālu pārveidošanu ciparu formātā, pieejamību tiešsaistē un saglabāšanu ciparu formātā" (2006/585/EK)). Digitāli dzimušās, diemžēl nereti ātri mirstošās informācijas saglabāšana ir pasaules problēma, ko dažādās valstīs risina atšķirīgi.

Slovēnijā saskaņā ar nacionālo likumdošanu SNUB ir tiesības bez maksas un izdevēju atļaujas vākt no globālā tīmekļa un savā repozitārijā glabāt visu kategorijā *Slovenica* ietilpstošo un publiskai izmantošanai paredzēto informāciju. Taču, lai autortiesiski aizsargātajiem darbiem varētu publiski piekļūt ārpus bibliotēkas telpām, nepieciešama autoru atļauja.

Salīdzinājumam Austrijas Federālais likums, piemēram, nosaka, ka Austrijas Nacionālā bibliotēka (*Österreichische Nationalbibliothek*, ANB) kā nacionāla institūcija ir tiesīga apkopot publiski pieejamo elektronisko saturu, par to rakstiski informējot plašsaziņas līdzekļu īpašniekus, kam, savukārt, likums uzliek par pienākumu nodot šo saturu ANB rīcībā. Bibliotēka ir pilnvarota apkopot, glabāt, kā arī nodrošināt elektronisku piekļuvi rasmotajam Austrijas tīmekļa vietņu saturam tā glabāšanas vietā, tātad bibliotēkā. Šos materiālus drīkst izdrukāt, taču nav atļauts pavairot elektroniski.

Saskaņā ar likumu SNUB kā obligāto eksemplāru saņem ne tikai jaunizdotu darbu iespīestās, bet arī elektroniskās kopijas, kas tiek glabātas repozitārijā. Šobrīd valstī jau visi darbi dzimst digitāli un papīra formātā nāk klajā tikai pēc tam.

Pētniecība un projektu vadība

SNUB Pētniecības un attīstības departamentā (PAD) ir divarpus pastāvīgas štata vienības: vadītājs, nozares speciālists, projektu pārzinātājs. Darbam PAD piesaistīti 23 speciālisti no citiem bibliotēkas departamentiem, kas 10% no darba laika drīkst veltīt pētniecībai. 2008. gadā PAD vadīja 17 pētniecības projektus, no kuriem gandrīz puse bija starptautiski.

Slovēņi pārliecinājušies, ka, ņemot vērā starptautisko projektu sarežģītību, dažkārt it kā speciāli samu-

džinātos noteikumu likločus, nav viegli tos izstrādāt, atrast un piesaistīt partnerus. ES projektu vadība un koordinācija prasa lielus administratīvos resursus, finanšu pārvaldība ir pārlietu komplicēta. Tādēļ SNUB administrācija pieņēmusi lēmumu atteikties no apjomīgu starptautisku projektu vadīšanas, paliekot aktīvā partnera statusā.

Grūti īstenot arī nacionālos projektus bibliotēku nozarē, jo trūkst finansiālā seguma. Turklāt nacionālo pētījumu pasūtītāji prasa nevajadzīgi garus un skrupulozus pārskatus. Tomēr slovēņu kolēģi uzskata, ka digitalizācijas projektiem jābūt prioritāriem. Valstī izvērstā kampaņa, lai digitālās bibliotēkas veidošanai tiktu piešķirts nacionāla projekta statuss.

2007.gadā 11 SNUB pilna laika darbinieki strādāja tikai ar projektiem. PAD apzina un iesaka iespējamus projektus, pēc akceptēšanas tos izstrādā un īsteno, uz projektu laiku par projektu naudu papildus pieņemot līgumdarbā kvalificētus speciālistus.

PAD aktīvi sadarbojas ar Slovēnijas pētniecības institūtiem, kuru darbinieki palīdz interpretēt un vērtēt pētījumu empīrisko materiālu. Piemēram, pētījums par informācijas tehnoloģiju speciālistu devumu bibliotēku problēmu tehnoloģiskajos risinājumos atklāja, ka, lai izprastu bibliotēku "virtuvi" un varētu pieņemt kompetentus lēmumus, informācijas tehnoloģiju speciālistam nepieciešami vismaz seši mēneši. Par informācijas tehnoloģiju jautājumiem bibliotēku jomā Slovēnijā 2007. gadā tika veikti septiņi pētījumi. 2008.gada nogalē aktuāls bija SNUB pētījums par tīmekļa resursu rasmošanu un arhivēšanu.

E-grāmatas pēc pieprasījuma

2007.gadā SNUB tika saņemti (galvenokārt no privātpersonām) un izpildīti 100 pasūtījumi grāmatu sagatavošanai elektroniskā formātā. Cena pielīdzināta fotokopēšanai — vidēji 20 eiro par grāmatu. Process ir šāds: interesents pasūta konkrētu grāmatu, bibliotēka ciparo analogo tekstu, izveido maketu un aizsūta klientam e-pasta vai kompaktdiska versiju. Kopija paliek bibliotēkā un, ja nav autortiesisku šķēršļu, tiek ievietota pilnteksta tiešsaistes datubāzē. Pasūtītājs, ja vēlas un nav juridisku ierobežojumu, var grāmatu izdot par saviem līdzekļiem. Šāda situācija apmierina pasūtītāju, turklāt ar šī ne gluži publiskā pakalpojuma starpniecību tiek sponsorēta digitālās bibliotēkas veidošana.

Bibliotēku informācija: starp drukāto pagātni un elektronisko nākotni

SNUB pārlicība ir, ka tikai akadēmiski un profesionāli izglītoti darbinieki var sekmīgi strādāt modernā bibliotēkā, kas aptver gan seno manuskriptu, papirusu, pergamentu un iespieddarbu pasauli, gan *google paaudzes* interaktīvo tagadni un nākotni.

SNUB profesionālie resursi bibliotēkzinātnē, informācijas zinātnē un radniecīgajās nozarēs kopumā pārsniedz 33 000 vienību. Vietas trūkuma dēļ brīvpieejā izvietots tikai apmēram 5000 vienību. Pilnīgs komplek-

Anna Mauliņa (vidū) ar slovēņu kolēģiem

SNUB direktora vietnieks Zorans Krstulovičs ir ne vien digitālās bibliotēkas vadītājs, bet arī liels mūzikas mīļotājs

tējums ir izdevumiem slovēņu valodā. Pasūtīti ap 200 nosaukumu žurnāli par bibliotēku darbu angļu, vācu, franču, itāļu valodā. Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes kolekciju papildina arī 600 bakalauru, maģistru un doktoru darbi.

Līdzās vispārzināmiem uzziņu izdevumiem plašs ir pelēkās literatūras klāsts, kas ietver nacionālo konferen-

ču, simpoziju, semināru materiālus, dažādu konsultatīvo informāciju bibliotēku darba tradicionālajās un virtuālajās jomās. SNUB bibliotēku nozares krājuma pilnīgu digitalizējumu gaida gan Slovēnijas bibliotēku darbinieki un pētnieki, gan interesenti Latvijā un pasaulē.

(Annas Mauliņas un Milana Štupara foto)